[Рец.]: Moon, David. The American Steppes: The Unexpected Russian Roots of Great Plains Agriculture, 1870s–1930s. Cambridge: Cambridge University Press, 2020. XXXIII + 432 pp.

Українська історична наука останніми роками активно та наполегливо інтегрується у світову історіографію, долучаючись до нових напрямів та методологічних течій. Останні роки позначилися першими паростками розвитку екологічної історії (environmental history) в Україні. З'явилися наукові дослідження, основним завданням яких є вивчення історії взаємовідносин людини і природного середовища в різних аспектах, були проведені перші наукові конференції з екологічної історії України, вперше створено представництво України в Європейському товаристві екологічної історії (European Society for Environmental History). Звісно це позначилося підвищенням інтересу до екологічної історії України з боку зарубіжних дослідників. Не дивлячись на те, що Україна здебільшого не є їх основним об'єктом вивчення, вона все частіше з'являється в наукових доробках іноземних істориків.

Однією з таких знакових праць є опублікована у 2020 році монографія британського дослідника Девіда Муна «Американські степи: несподівані російські коріння сільського господарства Великих рівнин, 1870-ті – 1930-ті роки». Не дивлячись на те, що в центрі уваги постають такі держави, як США та Росія, проте український степ, який територіально відносився до Російської імперії, а потім до СРСР, також звернув на себе увагу дослідника.

Автор, пройшовши шлях від аграрного до екологічного історика, вивчивши за багаторічні дослідження історію аграрної науки Російської імперії, екологічну історію степів імперського періоду та його трансформацію, вдався до написання транснаціональної екологічної історії. Монографія присвячена вивченню історії трансферу аграрних знань між Росією та США, пов'язаних з вирішенням основних проблем сільського господарства на шляху його розвитку на напівпосушливих ділянках земної кулі – євразійських степах та Великих рівнинах. Хронологічно книга охоплює період від 1870 року і до кінця 30-х років XX століття, коли перед обома країнами виникали схожі виклики в питаннях впровадження та розвитку орного землеробства на вищезазначених територіях.

У монографії головний акцент приділений трансферу знань. Вже у самій назві книги криються цікавинки. По-перше, у назву винесено термін «неочікувані коріння». Як зазначає сам автор, таким чином він хотів підкреслити нетрадиційний погляд на трансфер знань та впливи – не із заходу на схід, а навпаки – зі сходу на захід. Ця монографія підкреслює, що вплив у науці та організації господарства формувалася не тільки через значний внесок американських науки та технологій в радянську промисловість та будівництво, а й через переймання американськими аграріями імперського досвіду господарювання на степах. Що стосується визначення «американський степ», автор використав його для підкреслення впливу російського степового землеробства на аграрну науку в преріях.

Дослідження ґрунтується на широкій джерельній базі. Автор працював з джерелами з архівів США, Росії, України та Казахстану, зокрема з фондом «Общества сельского хозяйства Южной России» Державного архіву Одеської області. У роботі були використані статистичні дані, мемуарні джерела, епістолярії, офіційні документи, періодика, наукові роботи, одним словом будь-які матеріали, які б дозволили розкрити питання російського коріння рівнинного сільського господарства.

У вступі обґрунтовано погляд на трансфер знань не просто як використання російського досвіду на Великих рівнинах. Девід Мун зазначає, що це більш складна історія, заснована не лише на схожості навколишнього середовища обох регіонів. Мова йде й про подібність (не дивлячись на різницю політичної та економічної систем) особливостей колонізаційної політики, підтримки з боку держави колонізації та розвитку сільського господарства в степах через їх розорювання для збільшення обсягів землеробства, створення державних та наукових інституцій, головним покликанням яких стало вивчення незвичного середовища, яке до цього не було залучено до землеробства, пристосування до нових природно-кліматичних умов, переселення місцевих жителів та формування їх негативного образу як від-

сталих та примітивних порівняно з колоністами. Як влучно зазначив автор, підставою формування такого образу був аж ніяк не рівень розвитку місцевого населення, а скоріше відмінність у способі організації життя та господарства, маючи на увазі кочівництво та осілість, скотарство та землеробство. Компаративний аналіз двох регіонів у дусі тернерівської теорії фронтів звісно потребував би дослідження більшої кількості елементів для порівняння, проте в межах цього дослідження інформації достатньо для розуміння передумов господарського освоєння степів та Великих рівнин.

Монографія складається з двох великих частин. Перша частина під назвою «Контексти» містить три розділи, які розкривають історію колонізації обох регіонів, бар'єри та мости на шляху трансферу знань. Автор акцентував увагу на різкому збільшенні частки розорених земель у зв'язку з колонізаційними процесами, при цьому вказуючи, що відсоток розорених степів у Російській імперії був набагато більшим за американський. У другому розділі мова йде про різноманітні бар'єри в США, які не дозволяли відбутися взаємодії та взаємовпливу досвіду російського степового господарства, до яких відносились почуття переваги американців, негативний імідж Росії, формування якого пов'язано зокрема й з антисемітською політикою, конкуренція між двома державами на ринку зерна, мовний бар'єр, відсутність дипломатичних відносин між США та СРСР. Мости для подолання таких бар'єрів почали формуватися на фоні поступового усвідомлення наявності спільних викликів перед степовим землеробством, про що йдеться у третьому розділі. Девід вказує, що взаємодія стала можливою завдяки посиленню наукових контактів, зокрема ґрунтознавців та аграріїв, відвідуванню міжнародних виставок, мандрівництву та описам мандрівників із зазначенням схожості природно-кліматичних умов, еміграції з Російської імперії до Великих рівнин, зокрема німців-менонітів, яких розглядали як працьовитих та заможних фермерів, євреїв-втікачів, науковців, зокрема ґрунтознавців, які привезли на американський континент свій досвід землеробства та свої знання.

Друга частина монографії «Трансфер» присвячена чотирьом великим темам, які якраз і відображають основні проблеми, з якими стикалися як в степу, так і в преріях, та відповідно напрями трансферу знань – сільськогосподарські культури, ґрунтознавство, лісовозахисні лісосмуги, бур'яни.

Вивчаючи сільськогосподарські культури, які використовувалися в рівнинному землеробстві,

автор намагався розібратися, чи історія з привезеним вперше до США видом пшениці німцями-менонітами з Північного Причорномор'я є міфом або правдою. Окрім того, у книзі висвітлено питання, яким же чином пшениця з євразійських степів могла опинитися на Великих рівнинах. Основними шляхами Девід Мун визнав торгівлю зерном, обмін знаннями між американськими та російськими вченими й еміграцію.

Як політичні чинники та інші бар'єри впливають на розвиток науки та відсутність взаємообміну з одних і тих же питань можемо побачити на прикладі розвитку ґрунтознавства в Російській імперії та США. Не дивлячись на те, що теорія ґрунтознавства, класифікація ґрунтів, здійснена на основі емпіричних досліджень степів Російської імперії, розроблені В. Докучаєвим починаючи ще з 70-х років XIX століття, та й взагалі факт виникнення ґрунтознавства в Росії як нового розділу геології, спостерігалось неприйняття, протистояння та ігнорування на науковій ниві американських колег аж до середини 10-х років XX століття, коли вийшла перекладена праця одного з учнів В. Докучаєва. Саме це призвело до розповсюдження ідей В. Докучаєва та теорії ґрунтознавства на теренах американського континенту, що автор назвав «російською революцією» в ґрунтознавстві США.

Наступні розділи торкаються історії проекту насадження лісозахисних смуг у США після сумнозвісних подій «Пилового котла» 1930-х років та його російського коріння. Зупинившись на досвіді насадження лісів у XIX – на початку XX століття як у Російській імперії, так і США, автор намагався простежити взаємодію та обмін знаннями про вплив лісових смуг на зміну клімату, а також визначити, наскільки ж російське ґрунтознавство та лісова наука зробили внесок у цей проект.

Останній розділ другої частини монографії викликає особливу цікавість. У центрі дослідження постала рослина, відома під назвою «переко́ти-поле», так знайома степовим жителям України. Вивчаючи історію боротьби з небажаним інвазивним видом на Великих рівнинах, який втім отримав імідж символу Дикого заходу, автор знов таки повертається до ролі емігрантів у цьому питанні, які привезли бур'ян разом із зерновими з терен сучасної Південної України.

Окремо потрібно сказати про стиль написання книги. Як завжди, тексти Девіда напрочуд живі. Автор «змусив заговорити рослини». Робота написана зрозумілою мовою, з поясненням усіх передісторій, тому текст може посилити не лише спеціаліст.

Загалом, книга Девіда Муна – це приклад транснаціональної екологічної історії, здатної показати складну історію взаємовідносин людини та природи, в даному випадку – євразійських степів та Великих рівнин. Акторами в дослідженні виступають не тільки і не стільки люди, а скоріше дії людей, направлені на трансформацію природи, пов'язану з все агресивнішим використанням її як природного ресурсу сільськогосподарського призначення. При цьому, природне середовище – рослинність, клімат, ґрунти – виступають активними учасниками цієї історії.

Аналізуючи схожий шлях побудови сільськогосподарства європейського зразка та наяв-

ність спільних проблем в обох регіонах, автор спромігся показати, як знання зі степу змінили аграрну науку в преріях. Не дивлячись на те, що дослідження охоплює значний часовий проміжок та великі територіальні межі, містить аналіз глобальних тенденцій, водночас засноване на широкій джерельній базі та насичене характерними мікроісторіями. Дослідження побудоване на пошуку незвичних ракурсів звичної історії. Такі роботи підтверджують продуктивність оптики екологічної історії і, сподіваюсь, дадуть поштовх для розвитку екологічної історії в Україні.

А. Г. Олененко